

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва
та методики музичного виховання

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені

Володимира Винниченка, Україна

Шевцова Олена Борисівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва та
методики музичного виховання

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОСТОРИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті аналізуються наукові праці з проблеми творчості, розкривається роль мистецтва у розвитку духовно-творчої особистості; підкреслюється призначення майбутнього вчителя мистецтва у формуванні творчих якостей учня; схарактеризовано сутність авторської спроможності як інтегрованої професійно значущої особистісної якості майбутнього вчителя мистецтва.

Ключові слова: мистецтво, творчість, авторська спроможність, майбутній вчитель мистецтва.

На сучасному етапі глобалізації, у прискореному темпоритмі науково-технічного прогресу особливої значущості набуває проблема творчої особистості і творчої діяльності. Суспільство все більш потребує творчих, креативних спеціалістів-особистостей, самостійних у прийнятті рішень та їх реалізації, здатних до самоперебудови й саморозвитку, практичної і результативної спрямованості, а не лише сумлінних виконавців. Творчість все більше стає характерною рисою фахівців різних напрямів професійної підготовки і спеціальностей.

У мистецькій педагогіці настанова на творчість є основним гаслом, оскільки мистецтво є унікальним засобом духовно-творчого розвитку і саморозвитку особистості. Поліфункціональність мистецтва спирається на ідею гуманності, самоцінного значення особистості, її глибокої соціалізації, залучення до різних сторін навколишнього життя, творчого самоствердження та індивідуального світосприйняття і набуває своєї значущості в процесі художнього пізнання й далі формує потребу у творчості. Творча глибина мистецьких творів криється в здатності осмислювати людський досвід на такому рівні, на якому він водночас виявляється і як універсальна загальність, і як неповторна індивідуальність, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожну людину. Під впливом художніх образів безпосередні почуття переходять в естетичні, духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності [7].

Залучення до художньої творчості значно розширює духовний світ людини, узагальнює ієрархію її цінностей та смислів, гармонізує внутрішній світ. У цьому відношенні універсальна природа мистецтва надає значні можливості. Як своєрідна «філософія серця», що поєднує мудрість розуму та мудрість серця силою уяви, фантазії художника, мистецтво, в якому закладені ідеї високого гуманізму і «живе краса людського духу» (В. Сухомлинський) найвищою мірою здатне не лише сприяти пробудженню та поглибленню людських почуттів, а й спонукає працювати думку, формує моральні принципи, розширює світогляд, породжує ідеали. Тобто, за допомогою мистецтва людина не тільки пізнає навколишню дійсність, а також формує себе як всебічно розвинену духовну особистість, що є важливим кроком на шляху до духовності як вираження пізнавальної, творчої та моральної активності людини.

У зв'язку з цим професійна діяльність майбутнього фахівця мистецтва вимагає освіченості, ерудованості, інтелектуальності, здатності бути особистістю у високому розумінні цього слова, зі сформованим світоглядом,

мисленням, бути справжнім творцем навчально-виховного процесу, здатним розкрити свій творчий, індивідуально-неповторний потенціал, реалізувати його у різних видах мистецької творчості, спрямувати на розвиток духовного світу особистості.

Творчість є духовною вершиною, життєвою цінністю, найвищим суспільним виявом людини, сферою справжньої свободи й розкритості як індивідуальності [2]; спрямовується на перетворення навколишнього світу й власного «Я», передбачає не тільки привласнення соціального досвіду і прилучення до життя суспільства, але і на поглиблення змісту її оригінального ціннісного внеску, що збагачує це життя [5].

Високого сенсу сповнений зміст поняття «творчість» у працях відомих мислителів, зокрема, М. Бахтіна, М. Бердяєва, М. Кагана та ін. Згідно з їх концепцією антроподицеї, здатність до творчості закладена в людині, це її покликання і призначення. Творчість, наголошує М. Бердяєв у праці «Творчість та об'єктивація» притаманна самій природі особистості, саме творчістю людина виправдовує сенс свого життя [1]. Творчість – це людська діяльність, яка породжує нові матеріальні й духовні цінності, або кінцевий продукт створення суб'єктивно нового. Творчість – це могутнє джерело щастя, сховище буття, котре забезпечує людині захищеність та надійність (П. Енгельгард, М. Хайдеггер), життєва енергія, сенс існування (К. Роджерс), готовність до самозміни, самовдосконалення, самотворення, особистісного розвитку. Творчість – це рушійна сила людства, частина всього нашого єства, нашого тіла, нашого розуму, емоцій і духу [3], трансформувальна сила, що спричиняє позитивну самооцінку й забезпечує саморух індивіда у своєму розвитку.

Творчість є народженням неіснуючого (М. Бердяєв), суб'єктивне відкриття, коли людина розв'язує проблемну ситуацію – розуміння і переживання музичного образу, співвідносить своє розуміння і переживання з переживаннями інших людей, спричиняє суб'єктивне відкриття, що є особистісним та інтелектуальним зростанням. Діалектичність категорії

творчості передбачає зміну об'єкта та самозміну, саморозвиток суб'єкта як взаємопов'язані сторони єдиного художнього процесу. Ці принципи ґрунтовно розкриває теорія самоактуалізації А. Маслоу, за якою творчість є найвагомішою силою впливу на особистість, у процесі якої розкривається ціннісно-особистісний потенціал, здібності, талант, художня обдарованість.

У творчій діяльності виявляється власне, практичне ставлення до світу, втілення власної філософії, накладання на об'єкт діяльності відбитка своєї неповторності. Результатом творчості як «ціннісно-процесуального» (А. Канарський) феномену є духовний, ціннісно-особистісний розвиток, удосконалення задатків, здібностей, обдаровань, здатності до художнього спілкування, тобто усе, що детермінує подальшу творчу активність самої особистості та підвищує її значущість для себе та для інших. Отже, набуло поширення трактування творчості як оригінального, нестандартного розв'язання проблеми, під час якого активізуються всі психічні пізнавальні процеси, в яких приховані величезні потенційні можливості особистості.

У творчій діяльності відбувається «самоактуалізація», «самоствердження», «саморозвиток», «самовираження», «самореалізація» особистості. Ці поняття є однопорядковими, але не тотожними. Спільні й відмінні ознаки цих понять ґрунтовно розкриваються Д. Леонт'євим у праці «Самореалізація і персоналізація», у якій зазначається, що когнітивною основою цих понять є самопізнання (рефлексія), а відмінні риси полягають у мотиваційному характері, спрямованості однакових дій на досягнення різних цілей.

У концепціях фундаторів гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, М. Мід та ін.) самореалізація визначається як вища духовна потреба – мета-потреба, що виявляється в бажанні й здатності особистості досягти вершин свого розвитку і потенціалу, стану фундаментального задоволення, максимального розкриття своїх здібностей і талантів у творчості; як свідома, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил,

здібностей, обдаровань, можливостей; як один із найважливіших мотивів людської діяльності; як здатність до самооцінки, ставлення особистості до себе як носія певних властивостей, контролю, суттю індивідуальної свідомості, що рефлексує.

Різновид самореалізації – самовираження як зовнішній вияв внутрішнього стану. Найбільш яскраво самовираження виявляється в мистецтві. Ритм і гармонія якнайбільше проникають у глибину душі і сильніше за усе захоплюють (Р. Грубер); у ритмі, інтонації, мелодії, акцентах, учень завжди себе виражає, навіть якщо наслідує даний приклад (М. Ржецький). У структурі самовираження М. Ржецький виокремлює три характеристики: змістовну, емоційну і поведінкову, визначаючи емоційну як найбільш суттєву. При цьому самовираження тільки тоді стане самовираженням (САМО), якщо «дії забарвлені позитивними емоціями, якщо вони викликані бажанням, інтересом, і обов'язково супроводжуються почуттями задоволення від створеного» [6, с. 9]. Наголос на самовираженні, зазначає В. Орлов, відкриває прямий шлях до суб'єктності [4, с. 28].

У процесі творчої діяльності реалізується особистісна креативність студента, яка, з одного боку, як суб'єктивна детермінанта творчості є її мотиваційною основою, а з іншого, як об'єктивна детермінанта творчості, розвивається й формується відповідно до особливостей та умов здійснення цієї діяльності, поступово досягаючи власної духовної вершини майбутнім учителем музичного мистецтва. Тому важливо знайти способи розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, «розбудити» потребу і знайти способи реалізації цієї потреби у самовираженні.

Оскільки створення, визначення й виявлення суб'єкта відбувається в актах творчої самодіяльності (С. Рубінштейн), а творчість – це процес, який приводить до створення деякого продукта, то здійснити це цілком можливо на основі залучення майбутнього вчителя до самостійної діяльності, пошуку творчих рішень і їх матеріалізації у власному творенні як ключовому виді діяльності, що спричиняє до творчої самореалізації і самовираженню. Таким

продуктом може бути художньо-творчий проект, художня композиція, музичний твір, хореографічна постановка тощо. Така спрямованість на творчу діяльність сприяє розвитку мотиву до різних видів художньої творчості, посилює роль майбутнього вчителя мистецтва як учителя-творця.

У складному процесі художньо-творчої діяльності, що ґрунтується на художньому пізнанні-осмисленні, сприйнятті-інтерпретації, проектуванні художнього образу, твору, композиції, постановки, проекту – до його творчої презентації здійснюється самовираження і самоактуалізація майбутнього фахівця. Цей процес передбачає самореалізацію власних сил, здібностей, обдаровань, можливостей, розкриття всіх резервів творчої активності особистості, всього комплексу індивідуально-особистісних якостей, опредметнення сутнісних сил у власній продукції, різноманітній соціально-культурній діяльності, що приводить до перетворення особистості на суб'єкта власного життя і професії.

Авторська спроможність майбутнього вчителя мистецтва виявляється багатогранно, багатоаспектно, безпосередньо полягає, насамперед, в усвідомленому сприйнятті мистецьких творів, глибокому проникненні й осягненні їх змісту, художньому тлумаченні й інтерпретації, натхненному виконанні, здатності творити.

У процесі такої діяльності виявляються й формуються універсальні особистісні й професійно значущі якості (художнє мислення, творча уява, креативність, здатність до емпатії і рефлексії), удосконалюються художньо-інтерпретаційні компетенції, здійснюється органічний взаємозв'язок вищих духовних цінностей та сутнісних сил особистості, котрі актуалізуються у власній творчості й становлять авторську спроможність майбутнього вчителя. Так виявляється діалектичність розвитку особистості майбутнього вчителя, оскільки віддаючи себе, свої сутнісні сили і здібності діяльності, особистість водночас здобуває їх, але вже у новій якості. Ця якість – авторська спроможність, яка набуває інтегративного характеру, оскільки містить внутрішні індивідуально-особистісні характеристики, здатності,

якості і властивості, що виявляються у творчій діяльності майбутнього вчителя.

Авторську спроможність визначаємо як інтегровану професійно значущу особистісну якість, що констатує якісне перетворення майбутнім учителем свого внутрішнього світу й приводить до принципово нового його стану, спонукає до творчого самовияву і самореалізації, внаслідок чого студент виступає як творець нових художніх цінностей, як художник, як композитор, як виконавець, як артист, як режисер, як хореограф-балетмейстер, як майбутній учитель, спроможний реалізуватися у різних галузях соціально-культурного і мистецького простору.

Надаючи «життя» своїм індивідуальним цінностям, досягаючи свідомої мети, реалізуючи її у діяльності, майбутній фахівець утверджує себе як неповторну особистість, спроможну досягнути широких творчих узагальнень, демонструвати високий рівень культури, грамотність, глибоку ерудованість й інтелектуальність, гармонію і красу внутрішнього світу, небайдужість до навколишнього світу, усвідомлення його цінностей і свою причетність до створення цих цінностей.

Список джерел:

1. Бердяев Н. А. Творчество и объективация / Н. А. Бердяев. – Минск : Экономпресс, 2000. – 304 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
4. Орлов В. Ф. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін : навч.-метод. посіб. / В. Ф. Орлов, О. О. Фурса, О. В. Баніт. – К. : Едельвейс, 2012. – 272 с.

5. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) / Валерій Вікторович Радул. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2011. – 256 с.

6. Ржецкий Н. Н. Лекции по педагогике : фундаментальные основы / Н. Н. Ржецкий. – К., 2003. – Ч. 3. – 40 с.

7. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 358 с.

References:

1. Berdyayev N. A. Tvorchestvo i ob'yektivatsiya / N. A. Berdyayev. – Minsk : Ekonompress, 2000. – 304 s.
2. Bekh I. D. Osobystist' u prostori dukhovnoho rozvytku : navchal'nyy posibnyk / I. D. Bekh. – K. : Akademvydav, 2012. – 256 s.
3. Il'in Ye. P. Psikhologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti [Tekst] / Ye. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2009. – 448 s.
4. Orlov V. F. Pedahohichna maysternist' vykladacha mystets'kykh dystsyplin : navch.-metod. posib. / V. F. Orlov, O. O. Fursa, O. V. Banit. – K. : Edel'veys, 2012. – 272 s.
5. Radul V. V. Sotsial'na aktyvnist' u strukturi sotsial'noyi zrilosti (teoretyko-metodolohichnyy aspekt) / Valeriy V iktorovych Radul. – Kyrovohrad : «Imeks-LTD», 2011. – 256 s.
6. Rzhetskiy N. N. Lektsii po pedagogike : fundamental'nyye osnovy / N. N. Rzhetskiy. – K., 2003. – CH. 3. – 40 s.
7. Rudnyts'ka O. P. Pedahohika zahal'na ta mystets'ka : navch. posib. / Oksana Rudnyts'ka. – Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan, 2005. – 358 s.